

TUDOMÁNY, IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Arany János kisebb költeményeiről.

Bérczy Károly.

II.

(Folytatás az aug. 7-kei számhoz)

A Dálnok bujában hasonlókép az imént taglalt két költemény fő eszméje nyer más alakot, erősebb színezéssel, de mindig azon utólérhetlen finomsággal, melyet az ily fájó pontok kezelése igényel. A költő tükörből festi a „szárnyaszegett dalok közt egyedül virasztó“ dálnok fásultságát, mely a láthatár boruját örökös éjnek s a világot és jövőt egy tátongó űrnek nézi. Mily tág tér ez beteges sohajok és larmoyans világonyaltság számára, melyet csak Arany mesterkeze tudott nem csupán elkülni, hanem a lemondás fájalmát, ennek nagyszerűségéhez méltó, aczél-erős vonásokkal ecsetelni! A dálnok nem valamely érzelő ál-Werther, de Carthagó romjairól széttekintő Márius. Veszteségét felfogja, átérzi, de el is bírja a férőkebel. A nagy bánatot kisszerű siránkozás ép oly neveltségessé teheti, mint a kicsi bajt dagályos panasz. A dálnok e végleteknek egyikébe sem esik s hangja végig méltóságteljes marad. Meddő bánatában, romok közt andalog s mint egy koporsó, néma lantja“ csak akkor szólal meg, midőn egy szellemszózat kérdi az ének ifját, miért nem zendül e lant, nem lelkesíti e őt az ifjuló természet, nem hallja e a lomb sohaját és a patak csörgő moraját? De a dálnok húja a természet minden nyilatkozásában visszatükrözi magát s csak azt látja, hogy ha

„Jő a tavasz . . . virágot ápol,
Mind ez, mit a hősek porából
Fel bír éleszteni!
A lombsohaj ezrek nyögése
És a patak gyász csörrenése....?
Könnyü megérteni.“

Neki a felkelő s elhunyt nap nem hoz, nem ígér örömet, reményt; a felzaklatott éjt holtak árnya népesíti meg; őt minden benyomás a fájó emlékre viszi vissza s a szellemszózat kérdésére, hogy talán, mint gyáva kor szülöttének, szent hivatása tettekre híni fel a vásott idők fiát, a dálnok lelke fellobog s tiltakozva felel:

„Nem gyávaság korában éltem,
Láttam sokat, mindent megértem,
Mind a szépet, nagyot,
Miről zengett magasztos ének,
Mit följegyezvén a történet.
Csodául fennhagyott:

Láttam Marathon győzedelmét,
Sparta leányi honszerelmét,
Xerxes özönhadát,
Leonidást Thermopylaeaban
És Tirtaeust lanttal kezében,
Buzdítani a csatát. . .“

A classicai földön járó dálnokot azonban Cleomenes kora többé nem lelkesíti; az ephorus feloszlott; Sparta nagysága már csak emlék; nincs többé Tyrtaeus, kivel Lacaedemon költője együtt hitte, hogy „ha illet a bábér, lesz a ki oszszon“ és

„Cziprus ködében a daliák
A dálnok énekét nem hallják“

azért leteszi lantját s felsohajt a mythosz korába tartozó félistenekhez, a szerencsés dálnokokhoz, kiknek adatott

„Fényes, magasztos korban élni
Büszkén emlékezni s remélni“

most már késő tettekre híni fel a vásott idők fiát, az achaeusok urai Spartának, most már késő — ugymond —

„— habár láttam virágát,
Biztatnom a kidölt fa ágát
Virágozzék megint.“

Hiszi-e ezt valóban Tyrtaeus kortársá? vagy csak az el-

keseredés perczében szól így, hogy az ellenkezőt érje el s a kiáltó czáfolat megasztos öröme legyen? Ez utóbbit tartom, meg lévén győződve, hogy a „Romlásnak indult hajdan erős magyar“ szemrehányása drasticusabb hatású volt, mint utána sok biztató, bizelgő, nagyszavu honszerelmes költemény.

E három mélyen átértett s átgondolt magyar óda a kornak a költő lelkébe vésődött daguerotypje. A fényes lemez nagymérvű tárgyat fogott fel, de épen ezért csak a főkörvonalakat adta vissza, melyek közt azonban ott leng a csupán avatottaknak látható szellem. Emlékezem gyermekkoromból egy rajzra, melyen egy sirdombra hajló szomorú fű sz. Ilona sziget ama pontját jelölte, hol akkor I. Napoleon feküdt eltemetve. Futó pillantás a rajznon látott a sír- és fűnél egyebet, de a figyelmes vizsgáló a szomorú fű földig érő lombzatjának körvonalai közt a sziget elhunyt foglyának árnyát pillantá meg.

Arany saját egyéni fájalmát soha sem törekszik reánk tukmálni, mert érzülete oly forrásból fakad, mely mindnyájunkkal közös. Nem vele érzünk-e, midőn arról emlékezik, kivel „együtt zengette a jövő reményit“ s ki

— nyugszik immár csendes rög alatt,

Nem bántja többé az egy gondolat,

kinek ő „gyakran érzi lobogni szellemét“, kiről neki a barátság és hála kegyeletes érzetével szólani annyi joga van. Az „Emlények“ három szaka ezen emlékeknek van szentelve, a „Lantos“ őt festi, a „névnapi gondolatokban“ a költő öröm nélküli ünnepeken kedves halottjairól emlékezve szól:

Kis mécsfényt neked is korod büszkesége,

Lángszeilem! ki jöttél s eltűnél . . . de hova?

Mint üstökös, melyet élők nemzedéke

Egyszer lát s azontul nem lát többé soha!

Ezen elmerengő gyászt találjuk az „Emléklapra“ és „E. . . G. . . nak“ című költeményekben. Ezek, az eltűntnek nevéhez es barátjához a közös baráthoz van

intézve; mindkettőben, de kivált az elsőben, a közös veszteség és bánat vezéreszméje tul uralg az egyéni hajlamon, — s épen mert ezen eszme veres fonala és mozgató ereje e költemények minden során átvonult: a költő subjectiv érzelve a közrészvétben olvad fel, hol azután könnyen feledjük az ironiát, melyet ezen alagszerű verslevelekre — nem a költő szándéka ugyan — de az események tanúsága ír. Keletkezésüket egyébiránt megfejtí a körülmény, hogy ez ama korszakba esik vissza, midőn a dálnoktárs nem tudta még Tyrtaeusáról, vajjon

Enyészet dúlta-e fel ifjuságát?

Vagy bujosdik földetlen földeken?

s a valóságról bizonyosságot szerezni ohajva, indítványozza:

Miért nem megyünk el a magános völgybe,

Hol cyprust ültet a gyász h ir neki?

Tanubizonyosság lenne annak földje,

Ott hull-e a dálnok vére ki:

Minden csepp vérből új virág kelendett

És több madár zeng ott a ligeten —

és a második, E. . . G. . . nak című valamivel későbbi keltűben, hol egy helyütt tudja már ugyan, hogy barátai közül az

Egyiket sudáron gyors villám üt meg

de nem bírja megszokni az eszmét s képtelen remény csalogatja őt

— ki tudja hát ő nem jön-e el? . . .

Hátha eljő — s dalland?

E rezgő remény, alapul ugyan nem, de mintegy bevezetésül szolgál a költői ihletésű hit buzdító soraira:

Félre kis hitűek, félre! nem veszett el —

Élni fog nyelvében, élni művészettel —

Még soká e nemzet!

A látközi lelkesültség hasonló perczei és inkább szávalatra alkalmas nagy szavai az onban gyérek Aranynál. Ő kinek az élet, emberiség és társadalom fölötti szem-

lélődései nyugodt reflexiókban, humorral s gyakran — a czáfolásra mintegy felhívó és ezt kereső — keserűséggel nyilatkoznak, *) nem a rethorika embere, kinek az érzékekre közvetlenül ható szavait tömegek vizsgálják, hanem a kedélyvilág legbensőbb húrjainak művészi illetője, ki nem szilaj „marseillaise-el“ gyújtja lángra-, de sokáig édes-fájó utórezgést hagyó beethoveni sonátáival ringatja lelkeinket. Lyrája sokkal őszintébb s ösztinteségében is költőibb, mint sem teremtett illúziókkal keressen hatást. Mit tehet ő arról, hogy a színek, melyekkel festenie kell, sötétek; mit tehetnek arról a felhők, ha az alattok levő földterület idomait veszik fel?

Altalában e buskomoly hangulat ömlik el Arany ama költeményein, melyekben a mult és jelen képeit összevetve, a jövőbe pillantani nem mer. Bűbajos vonzalom ragadja őt vissza, habár minduntalan oly ponthoz ér is, mely fáj. Azomban kénytelen, mint Lóth, visszatekinteni a romokra, a hátrahagyott térre, a multra. S ha a messze távolban a nemzeti nagyságnak egyegy emlékoszlopát emelkedni látja, ha

— — — büszke lantján a haza

Dicsőségének napját zengheti,

vagy ha szomorú is a kép, de ezt a jelentől századok választják el s az akkori seb sajnását megszüntették: akkor a költő felvett tárgyán kívül helyezkedve, ezt teljesen biztos kézzel, a színek megválasztásában s a kor szellemének és egyéneinek hü felfogásában bámulatos tapintattal festi; ama kor, izgalmi, szenvedélyei, érdekei nem vetnek többé árnyat vásznára, s ő ezek fölé emelkedetten áttekintő álláspontjáról a történész biztos pragmájával rajzol, mint ezt remek és páratlan balladáiban (melyekről alább) látjuk.

*) Például, a bővebben commentált „Őszszel,“ a „Leté- szem a lantot“ és a „Dalnok buja“ végsoraiban.

Nem így, ha ama korról szól, melyben az események okozta hatás és viszthatás átérzésétől nem menekülhet, bár ez esetben sem felzaklatott szenvedély ujjai kapkodnak lantja hurjaiba, hanem vagy kirívó ellentétek egymás mellé helyezésével (mint a már idézett költeményeken kívül a „Télben“, „A lantos“, „Névnapi“ gondolatok) vagy bölcsészvilágnézettel (Gondolatok a békecongressus felől) vagy húmorral és ironiával („A világ“ „Szylyveszter-éjen“) teszi egyetemessé egyéni benyomásait.

Az utóbb nevezett költeménybe ama szilajság vegyül, mely a poharak közötti búfeledés kísérletét jellemzi. Kördal ez, melyet az év utolsó éjjelén, a haldokló vén sirásó ágya körül gyűlt társaság a szomorú eszmék elűzésére vigan dalol. A nyolcz soros versszakok első fele egy kép vagy reflexio, mely természetes lánczolatlanul vezet a versszak második felében előbukó eszmére s a Hajrá fiúk! felhívással alkalmat nyújt, ezért poharat üríteni. Például:

Hányan vagyunk, kik a sorától
Rongyot kapánk élet helyett,
Mégis, mivelhogy nincs külön,
Hordjuk biz azt, a mig lehet!

e négy sor az önmegadó szenvedés nyilatkozata, mely abban keres enyhülést, hogy ezt szélesebb körre terjeszti ki, mondván

Hajrá fiúk! ez a pohár
A szenvedő emberemért,
Mely várva tűr, csalódva hisz —
S túl bírja élni a reményt!

Igy a két megelőző és következő többi versszakban is, hol a ház ablakán zörgető fürgeteg a künn [bujdoklora stb. emlékeztet. Ezenkívül még egy bordalocskára találunk a II. kötet két népdalának másodikában, mely a bort szörpölgetőnek dévaj önbiztatásával kezdődve, a

magyar embernek oly természetes közönyösség-philosophiájába megy át.

Mély humorral, mely a világ folyását, emberi gyarlóságokat s ezek javíthatlanságát ismerő, de az önmegadásban nyugalmat találó kedély kifolyása, Arany költeményeiben általán véve mindenütt találkozzunk. Érzülete nyugodt folyam, melynek sima vizében a derült vagy felleget égbolt egyaránt hiven tükröződik. Sehol szenvedély, mi hullámokat verjen, hogy ebben azután a visszatükröződő tárgy ezer darabbá törjék, mint ezt Petőfinél látjuk gyakran, ki azonban szenvedély-nyilatkozataiban is rendkívüli s érzülete hánykodó tengerét cikázó vilámok fényével világítja meg. De épen e nyugalomhiány miatt sem válhatott Petőfi a technica oly nagy mesterévé mint Arany, kinek e tekintetben Európa élő költői közt nincs párja s oly terjedelmes hangú énekesre emlékeztet, kinek annyira hatalmában áll művészte, hogy a legnehezebb lejténél se kelljen elcsukló, hamis vagy sértő hangtól tartanunk.

Kizárólag saját énjére vonatkozó költeményeiben, a külvilág szomorító befolyásától menekülni törekvő költőt csendes házi körbe vonultan, gyümölcsfái közt bibelve, gyermekét oktatva, lantja mellett találjuk. A szerelmi rajongásoktól rég megjött, higadt férfiú tisztult életnézeteit bölcsészeten átszűrve teszi le művészi formákba. Ifjuságára csak egyszer tekint vissza, miőn elmondja, hogy

Soha se bírák teljébe
Örömeim poharát;
Az ifjuság szép kertébe
Vas korlátot néztem át.

Az élet nem sokat adott neki, de ő nem zúgolódik miatta, legfőleg közönybe akarja burkolni sorsa fukarságát; de a közöny, midőn az ifju szív rég eltűnt elményeinek emléke felujul, az első sor hideg megjegyzése után, hogy Álmaim is voltak, voltak . . .

e közöny megtörik s az élet tavaszának napfényes hajnala egész diszében előtte áll s felfohajtva folytatja:

Oh, én ifjn álmaim!
Rég eltűntek, szétoszoltak,
Mint kőd a szél szárnyain.
Az az ábránd — elenyészett,
Az a légvár — füstgomoly;
Az a remény, az az érzet,
Az a világ — nincs sehol!

De azért megalkudva, kibékülve multjával, most már egy

Szende fényű szép szövetnek, —
Mely egyetlen egy vigasz, —
Szerelemnek, szeretetnek
Holdvilága te vagy az,

melyet a költő felkér, kísérné őt sirjáig.

Magyar könyvészet.

379. **Tatai.** Deák grammatika. Második folyamat nyelvtani gyakorlatokkal, Cornelius Nepos jeles hadvezérek életírásaival és Phaedrus aesopusi meséivel. Készítette Tatai András a kecskeméti ref. főiskolában a mértan s természettan oktatója. Harmadik kiadás. Pesten, 1856. Heckenast Gusztáv sajtája. Nyomatott Landerer és Heckenastnál 1—116 és 138 lap. Ára 36 pkr.

380. **Tatai.** Elemi mértan. Irta Tatai András, a kecskeméti ref. főiskolában mér- és természettan ny. r. professora. Második rész. Tértan. Második kiadás. (Hét idomtáblával.) Pesten, 1856. Heckenast Gusztáv sajtája. Nyomatott Landerer és Heckenastnál. 8-rét. 220 lap. Ára 48 pkr.

381. **Az egri kath. nagy-gymnasium VI-ik évi** programja az 185⁵/₆-ki tanévre. Egerben, az érseki lyceumi könyvtárában, 1856, 4-rét 32 lap.